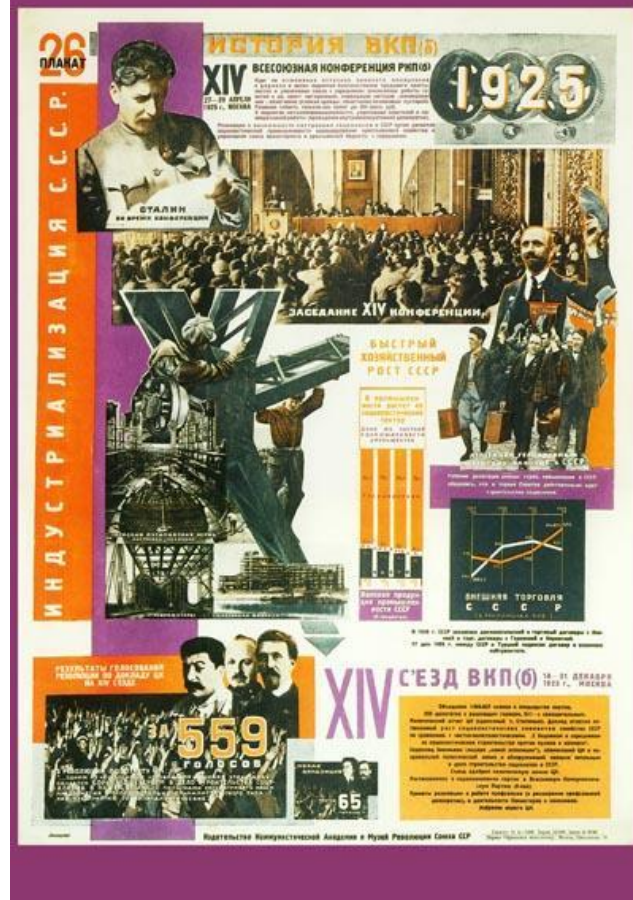

Қазақстанның индустриялық дамуы

индустриализиру – ірі өнеркәсіпті, ең алдымен ауыр өнеркәсіпті құру және дамыту, ірі өнеркәсіптік өндіріс негізінде бүкіл халық шаруашылығын қайта құру.

1920 жылдардың ортасына қарай КСРО үшін бірнеше себептерге байланысты индустрияландыруды жүзеге асырудың қажеттігі туды:

Біріншіден, 1925 жылға қарай қалпына келтіру кезеңі аяқталды. Негізгі көрсеткіштер бойынша кеңестік экономика соғысқа дейінгі деңгейге жетті. Өнеркәсіптік өндірістің өсуін қамтамасыз ету үшін істеп тұрған зауыттарды қайта жабдықтау ғана емес, жаңа заманғы кәсіпорындарды құру қажет болды.

екіншіден, елдің экономикалық әлуетін тиімді орналастыру мәселесін шешу міндеті тұрды. Ел бұрынғыдай аграрлы, шаруа елі болып қала берді. Қалаларда жұмыссыздық деңгейі өсіп, әлеуметтік шиеленісті күшейтті.

Үшіншіден, елдің халықаралық деңгейде экономикалық және саяси оқшаулануы индустрияландыруды жеделдетуді талап етті. Капиталистік дұшпандық қоршауда қалған КСРО-ға тұрақты соғыс қаупі төнді. Аграрлы ел өнеркәсібінің жоғары дамыған ірі мемлекеттермен әскери қатығыс болған жағдайда оларға қарсы тұру мүмкіндігі болмады.

Индустрияландыру - өлкенің табиғи байлықтарын зерттеуден басталды.

- ▣ Академик **Н.С.Курнаков** Орталық Қазақстанның минерал – шикізат байлықтарын зерттеп, “ҚАКСР-і Кеңес Одағының тұтас металлогенді провинциясы” деген тұжырым жасады.
- ▣ Академик **И.М. Губкин** Орал – Ембі мұнайлы ауданын зерттеп, бұл кен орны – мұнайға аса бай облыстардың бірі деп қорытындылады.
- ▣ Инженер – геолог **Қ.И. Сәтбаев** Жезқазған ауданындағы мыс кен орындарын зерттеп, аймақтың болашағы зор екенін дәлелдеді.

Индустрияландыру саясатындағы кемшіліктер:

- ❑ Машина жасау, металлургия, қорғаныс өнеркәсібі кәсіпорындары болмады.
- ❑ Энергетика базасы, құрылыс материалдары өнеркәсібі артта қалды.
- ❑ Тау — кен шикізатын дайындаушы база ретінде қала берді.
- ❑ Республикадан сирек кездесетін металдар, мұнай, көмір, фосфорит тегін әкетілді. Теміржол арқылы жүк тасымалдау 1913 жылғы деңгейінен 213 есе асып түсті.

Өлкедегі индустрияландыру бағытын жүзеге асыру жолдары:

- ▣ *Шаруаларға үстеме салықтар салу;*
- ▣ *Республикадағы барлық жинақталған қорларын мемлекеттік бюджетке қосу (тонау);*
- ▣ *Орталық бюджеттен берілген есебінде, республика қорынан субсидиялар мен дотациялар бөлу.*
1931-1934ж-2 млрд137млн сом;
- ▣ *Өндірісті өнім өткізуді және жабдықтауды мемлекет қолына шоғырландыру;*
- ▣ *Жазалау саясатын қолдану;*
- ▣ *Ұжымдастыру және аштықтан бас суғалап қашқан қазақ шаруаларының еңбегін пайдалану*

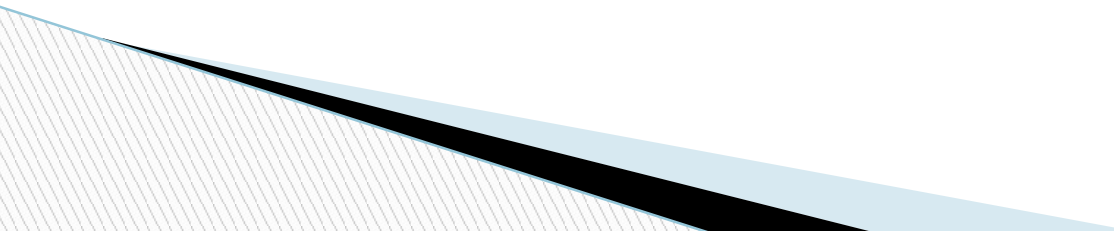
Индустрияландыру ерекшеліктері:

- *Өлкедегі индустрияландыру жоғарыдан жүзеге асырылып, шикізат көздері екпінді қарқынмен игерілді, мұнай ембінде өндіріліп, өңдейтін орталық Орскіде салынды;*
- *Билікті жұмысшы мамандар, инженер-техник қызметкерлер сырттан, негізінен Ресей мен Украинадан әкелінді;*
- *Жергілікті мамандар жетіспеді;*
- *Урбандалу процесі күшті жүріп, қалалар мен қала үстіндегі қоныстар, қала халқы көбейді;*
  - *1930 жылдың аяғы – қазақ халқы – 29,8%;*
  - *1939 жыл – қалада тұратын қазақтар – 375 мыңға артты (1926 жылдан 5 есе көп);*
  - *1926 жыл – қазақтар 2,1%, соғыс қарсаңында қала мен қала үлесіндегі қоныстар – 16% жетті.*

Жұмысшы табы құрамындағы қазақтардың үлес салмағы артты.

  - *1928 жылы – 19,8%,*
  - *1935 жылы – 43%-ға өсті.*

Қазақстандағы индустрияландыру көрінісі:

- Орал–Ембі мұнайлы ауданын зерттеу.
  - Орталық Қазақстан минералды шикізат байлықтарын зерттеу.
  - Түркістан–Сібір темір жол магистралын салу.
  - Қарағанды шахталар кені, Балқаш Жезқазған кенді металлургия комбинаттары.
  - Ақтөбе комбинаты, Шымкент қорғасын зауыты.
-

Индустрияландыру барысында бұқаралық социалистік жарыс өрістеді. 1930 жылы республикада 10 мыңнан астам екпінділер болды. Донбастың жаңашыл забойшысы – алексей Стаханов бастамасы ел көлемінде насихатталды. Қазақстандағы алғашқы стаханов ізбасары – қарағанды шахтері Түсіп күзембаев. Стахановшылардың қозғалысы халық шаруашылығының барлық маңызды салаларын қамтыды.

Оң әсері	Теріс әсері
1. Жаңа техника мен технология меңгерілді. 2. Жұмысшы табының мәдени – техникалық деңгейі жетілдірілді. 3. Еңбек өнімділігі артты. 4. Индустрияландырудың даму қарқыны тездетілді.	1. Жағдайға қарай ыңғайланып, реттелетін қозғалысқа айналды. 2. Жаппай стахановшылдан – дыру жүргізіліп, өндірістің берекесі кетті. 3. Жекеленген адамдарға рекорд жасау үшін жағдайлар жасалды. 4. Еліктеушілік, бірыңғай ойлаушылық, жаппай көнбістілік психологиясы қалыптасты.

Кеңес мемлекетінің халық шаруашылығын өркендетудің бесжылдық жоспары құрылған болатын.

- **I – бесжылдық жоспар 1928 – 1932жж.** Қазіргі кезеңге дейін жалпы Кеңес Одағының I бесжылдықтағы жаңа белестері туралы бесжылдық мерзімінен бұрын, яғни 4 жыл 3 айда аяқталды, ауыр индустрия 108% - ға орындалды деп айтылып келді. Халықтан жасырылған шын мәнінде шындық қандай еді:
- • көмір, мұнай, электр энергиясын өндіруден, трактор, автомобиль жасаудан, шойын, болат қорытудан т.б. жоспарланған көрсеткіштер орындалмады;
- • мақта-мата өндіру 59%-ға, құмшекер, қант – 32%-ға жетті
- • елдің ұлттық табысындағы өнекәсіптің үлес салмағы ауыл шаруашылығы үлесінен асты.
- • ауыл шаруашылық өнімімен салыстырғанда, өнеркәсіп өнімінің үлес салмағы 1928 жылғы 48%-дан 1932 жылы 70%-ға өсті.

Пятилетка была выполнена за 4 года и 3 месяца

В годы первой пятилетки было введено в строй 1500 новых предприятий. На востоке страны появилась новая угольно-металлургическая база Урало-Кузбасс

Магнитогорский металлургический комбинат, 1933

Кузнецкий металлургический комбинат

II бесжылдық жоспары

□ II бесжылдық жоспарды орындауда мемлекет қайраткерлері индустрияландыруды еңбекшілердің әл – ауқатын көтеруге көңіл аударумен байланыстарды, Сталиннің пікірімен келістірсек, II – бесжылдық “қамшылауды ” енді талап етпеді. Социалистік жарыс, материалдық ынталандыруға жаңа сындарды көзқарас стахановтың қозғалыстың тууына әкеліп соқтырды, бұл, өз кезегінде, жемістерін берді:

- - еңбек өнімділігі 2 есе өсті;
- - өнімнің үлес салмағы 2 есе артты;
- - энергиямен қамтамасыз ету 4 есе өсті;
- - өнеркәсіптің техникамен жабдықтылығы қарқынмен жүріп, өндірістің автомобиль, трактор, самолет жасау, электротехника, радио – өнеркәсібі т.б. сияқты салалары қалыптаса бастады;
- - ауыл шаруашылық машиналары, трактордың бұрынғыдай сырттан әкелінуі айтарлықта тоқтады.
- 1933 – 37 жж белгіленген жоспардың 46 маңызды көрсеткіштерін талдай келе , жоспардың орындалуы 70 – 77% құраған.

Второй пятилетний план
1933 -1937гг

III бесжылдықтың жоспары

- *III бесжылдық негізінен жаңа дүниежүзілік соғыстың басталуымен тұтас келді. Қорғаныс саласына қаржы бөлу күрт көтерілді, 1939 жылы ол мемлекет бюджетінің 4 – бөлігін, 1940 жылы 1/3 бөлігін, 1941 жылы 43,3% пайызын қамтыды. Дегенмен **халық үшін қасіретті, ауыр да азапты болған индустрияландыру саясаты іске асырылып, Кеңестер Одағы машиналар мен құрал – жабдықтарды әкелетін елден бір өзі негізгі тауар сұраныстарын өндіретін мемлекетке айналды.***

□ Индустрияландыруды сәтті дамыту үшін дамыған қатынас жолдарын, атап айтқанда, темір жол желісін салу қажеттігі туды. Алматыдан Семейге дейін созылуға тиіс болған Түркістан-Сібір темір жолы сол кездегі Қазақстандағы ең маңызды құрылыс объектісі болды. Түрксіб темір жол құрылысы 1931 жылға қарай аяқталды. Бұрын жаңа заманғы қатынас жолдары болмаған аумақтар арқылы 1145 шақырымға созылған Түрксіб темір жолы өндірістік күштерді дамытуда және елдің ауқымды аудандарындағы экономиканы қайта құруда маңызды рөлге ие болды, өнеркәсіпті және темір жолға жақын жатқан аудандардың ауыл шаруашылығын дамытудың маңызды факторына айналды. Бұл темір жол тармағының құрылысын сәтті жүргізу мақсатында РКФСР ХКК жанынан ХКК төрағасының орынбасары Тұрар Рысқұловтың төрағалығымен Түрксіб құрылысына ынтымақтастық комитеті құрылды. Құрылыс бүкілхалықтық деп жарияланып, республикаға Ресей, Украина, Орталық Азия өнеркәсіп орталықтарының жұмысшылары көмекке жіберілді. Темір жолдың жекелеген бөліктерін кезең-кезеңімен іске қосу белгіленген мерзімнен бұрын жүзеге асып отырды. 1930 жылы 25 сәуірде магистраль бойынша бірінші жұмысшы пойызының жүргізілуі айтулы оқиға болды, оны Қазақстанның бірінші машинисі - бұрын бақташы болған Көшкінбаев жүргізді. 1927 жылы Петропавл-Көкшетау жолы салынып, 1931 жылы ол Ақмолаға дейін созылды. 1939 жылы Қазақстаннан шикізат тасымалдау үшін Ақмола-Қарағанды, Илеңк-Орал, Рубцовск-Риддер, ал 1940 жылы Қарағанды-Жезқазған жолдары салынды. 1928-1940 жылдары республиканың темір жол желісі 50 пайызға өсіп, 1658 км-ге жетті. Сібір мен Орта Азияны байланыстырған Түркістан-Сібір темір жолы іске қосылды. 1928-1932 жж жұмыс істеп тұрған кәсіпорындар қайта құрылып, жаңа кәсіпорындар ашылды. Пайдалы қазбаларға бай кең орындары Қазақстанда ауыр өнеркәсіпті, әсіресе кең шығару салалары - мұнай, көмір саласы және түсті металлургияны дамытудың негізі болды. Риддер, Қарсақбай полиметалл комбинаттары, Қарағанды көмір кендері қайта қалпына келтірілді. Шымкент қорғасын зауыты, Балқаш және Жезқазған мыс қорыту, Өскемен қорғасын-мырыш комбинаттарының құрылыстары басталды. Индустрияландыру өзін-өзі ақтамаған асқақ жоспарлар мен қарқынды арттыру жағдайында жүзеге асырылды. 1929 жылдың өзінде-ақ бесжылдық жоспарды негізгі экономикалық көрсеткіштерді ұлғайтумен алмастыру туралы шешім қабылданды. Нәтижесінде салынып жатқан құрылыс объектілерін жұмыс күшімен, шикізатпен, жабдықпен қамтамасыз етуде қиындықтар туды. Көптеген құрылыстар тоқтап қалды. Өнім шығарса да, кәсіпорындар толық көлемде жұмыс істей алмады. Жалпы индустрияландыру процесі Қазақстанда Екінші дүниежүзілік соғысқа дейін жалғасты.

Түрксіб темір жолы

- 1927жылы – Түркістан – Сібір темір жол магистралының құрылысы басталды.
- В.С.Шатов – құрылыс бастығы.
- Республика Халық Комиссарлары Кеңесінің төрағасы Н.Нұрмақов – Түрксібке жәрдемдесу комиссиясының басшысы.
- РКФСР Халық Комиссарлары Кеңесі төрағасының орынбасары – Т. Рысқұлов 1894-1938жж – РКФСР ҮКІМЕТІ ЖАНЫНДАҒЫ Түрксіб құрылысына жәрдемдесетін арнаулы комитет басшысы.
- 1931 жылы қаңтарда пайдалануға берілді.

Индустрияландырудың жетістіктері:

- 1926 - 1940 жылдардағы индустриялық даму Қазақстанды ірі жетістіктерге жеткізді. Индустрияландыру арқасында Қазақстан 1941 жылы ірі ауыл - шаруашылық өндірісі бар индустриялы республикаға айналды. Елде көмір өнеркәсібі қауырт дамыды, 1940 жылы оның 90 пайызы Қарағанды бассейнінің үлесіне тиді. Қарағанды көмір бассейні Донбасс пен Кузбастан кейінгі КСРО-ның үшінші көмір ошағына айналды.
- Республиканың жеңіл және тамақ өнеркәсібі де іргелі жетістіктерге жетті. Алматыда аяқ киім және екі тігін фабрикалары, Семейде тері илейтін комбинат және ет комбинаты, Атырау балық-консерві және Алматы жеміс-көкөніс комбинаттары, Талдықорғанда, Меркеде, Жамбылда қант зауыттары, Алматыда темекі фабрикасы, нан пісіретін және май шайқайтын зауыттар қатарға қосылып, өз өнімдерін шығара бастады.
- Алайда осындай жетістіктерге қарамастан КСРО жүйесінде шикізат аймағына айналған Қазақстанның халқы еңбек бөлінісінің адам өмірі мен денсаулығы үшін өте ауыр, аса қауіпті, зиянды бөлігін орындады. Технологиялық өндіріс көлеміндегі жеңіл өнеркәсіп үлесі 3% - дан аспады. Республика өндіріс көсіпорындары тұтыну бұйымдарының 60% - ын ғана қанағаттандыра алды. Осылайша әміршіл-әкімшіл жүйе Одақтың біртұтас халық шаруашылық кешеніндегі табиғи қорларға бай Қазақстанның рөлін анықтап берді.
- Индустрияландыруды жүзеге асырудың барысында Қазақстанда жұмысшы табы қалыптасты. 1930 жылдардың ортасында халық шаруашылығында жұмыс істейтіндердің 24 пайызын жұмысшылар құрады. Индустрияландыру кезеңінде қалалардың урбанизациялану және ірілену үрдісі жүріп жатты. 1940 жылы қала халқының жартысына жуығы 50 мыңнан астам адам тұратын қалаларға шоғырланды.
- Алайда ауыр өнеркәсіптің қарқынды түрде өсуі ең алдымен деревняның ендіргіш күштерін күйрету есебінен болғанын айта кету керек. Өнеркәсіптің қарқынды өсуі келікпен, тұрғын үй құрылысымен, коммуналды - тұрмыстық қызмет керсетуді жаңғыртумен қатар жүрмеді. Индустрияландыру кезінде экономиканың көпсалалығы, жеке меншік және жұмыссыздық жойылды. Әлеуметтік салада байыпты өзгерістер орын алды: жұмысшы табының саны және мамандық дәрежесі өсті, жұмысшылар мен шаруалардан жаңа инженерлік - техникалық зиялылар тобы қалыптасты, басқарушылар аппараты өсті. Халық шаруашылығын әміршіл-әкімшілдік тәсілмен басқару түпкілікті орнықты

Индустриализацияның қазақстанға тигізген теріс әсері:

- - халық дәстүрі бұзылды;
- - қазақ шаруалары кедейленді және аштыққа ұшырады;
- - лагерьлер жүйесі орнықты;
- - Қазақстан Ресейдің шикізат көзіне айналды;
- - Жергілікті мамандар дайындауға көңіл бөлінбеді.

Индустрияландыру саясатының тарихи маңызы:

- Аграрлық республиканың индустриялды – аграрлық аймаққа айналуы.
- Республикада қалалар мен қала тұрғындарының үлес салмағының өсуі.
- Ұлттық жұмысшы табының құрылуы.
- Инженер – техникалық зиялылардың қалыптаса бастауы.
- Қысқа мерзімде орасан зор материалдық қазыналар, өнеркәсіп мүмкіншілігі жасалды.
- Көп ұлтты ұжымдар пайда болып, адамдардың туысқандығы нығайды.
- Қазақстанның басқа индустриялық аймақтармен экономикалық байланысы орнықты.

С. Сәдуақасов “қазақстан отар болып келді және солай болып қалды.”деген сөзін индустрияландырудың машина жасау саласының жоқтығы, энергтикалық базаның артта қалуы, республикадан металл, мұнай, көмір, фосфоритті алуы, қорғаныс өндірісінің болмауы дәлелдейді.

Еліміздегі маңызды өнім түрлерінің өндірісі (1913–1940 ж.ж.)

	1913	1922	1936	1940
Мұнай, газ конденсатын қосқанда (мың т)	118	134	470	697
Көмір млн т	0,1	0,5	3,9	7,0
Кірпіш (млн дана)	-	1,7	181	220
Мақта талшығы (мың т)	1,9	0,05	36,1	32,9
Былғары аяқкиім (млн жұп)	-	0,01	0,6	1,2
Құмшекер (мың т)	-	-	135	70,9
Консервілер (млн қалбыр)	-	-	23	30,2
Кондитерлік тағамдар (мың т)	-	-	3,6	4,1

Дерек көзі: А.Есентүгелов, «Тәуелсіз Қазақстан экономикасы», 2007 ж.

Назарларыңызға рахмет!!!

